

ЛЮДИНА В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Актуальність теми дослідження. Як ми вже знаємо, ринкова економіка є одним із відомих людству типів економічної організації. В сучасних умовах участь людини в ринкових відносинах стає однією з найважливіших форм підприємницької діяльності. Обізнаних людей в ринкових відносинах не так і багато, їх потрібно збільшувати, наслідком того буде розвиток власного капіталу та економіки країни. **Метою дослідження** є аналіз ринкових відносин та участь людини в цьому, забезпечення сприятливих умов для нормальної дії ринкових механізмів, закономірність розвитку малого, середнього та великого бізнесу. **Об'єктом дослідження** є сфера людських потреб та інтересів і похідних від них відносин, що виникають у самої людини щодо ринкових відносин. **Предметом дослідження** є історія філософії ринку. **Завданням дослідження** є вивчення впливу людини на філософію ринку, її історичні та сучасні підходи. Також одним із завдань дослідження є дослідити українську та світову історію філософії ринку. XXI століття вважається добою тотального поширення та реалізації філософії ринкових відносин. І хоча перші її паростки можна побачити в далекому минулому, світ нині дедалі рельєфніше переходить на ринкові відносини. Не є винятком і Україна. Долаючи тоталітарне минуле, основою якого була командно-адміністративна економіка, Україна все потужніше розгортає економіку ринкову, відкриту, демократичну. Але передусім слід визначити поняття ринкової економіки в історичному вимірі й сучасному філософсько-економічному дискурсі. Ж. Шульга вважає історично першою моделлю ринкової економіки відносини абсолютного панування економічної і політичної влади централізованої рабовласницької держави. Саме в той період сформувалася держава, яка почала випускати гроші у монетній формі як засіб товарного обігу. Інший варіант цієї моделі ринкової економіки пов'язується з розвитком Стародавньої Греції у середині I тис. до н. е., де формувалася система приватної земельної власності, усе більш незалежної від держави [1, с. 10]. У Західній Європі протягом XVIII-XIX ст. формується модель ринкової економіки вільної конкуренції, у якій держава виконувала насамперед роль правового гаранта забезпечення свободи ринку та підприємництва (і водночас контролювала грошову й фінансову систему, зовнішній ринок тощо). На межі XIX - XX ст., крім класичного, оформлюється неокласичне трактування ринкової економіки. Неокласики (А. Маршалл, Дж. Кларк, В. Джевонс, В. Парето, Л. Вальрас) сприйняли від фундаторів економічної науки відданість принципам економічного лібералізму і прагнення дотримуватися «чистої теорії». Вони розширили предмет економічного дослідження, застосувавши системний аналіз, приділивши увагу функціональним характеристикам взаємозв'язку й взаємозумовленості показників розвитку ринкової економіки. Водночас неокласики значно звужили 12 предмет свого дослідження через свідоме вилучення з кола теоретико-методологічних питань економічної науки проблематики соціального і макроекономічного напрямів [1, с. 11]. У першій половині XX ст. визначення ринкової економіки переосмислюється у новій течії економічної думки – кейнсіанстві. Дж. М. Кейнс у праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936 р.) формулює основні засади нової макроекономічної моделі економіки, в якій ринок втрачає роль одноосібного регулятора економічної системи. Більше того, ринок у цій моделі сам стає об'єктом системного регулювання з боку держави. Тому головний теоретичний здобуток кейнсіанства можна визначити як побудову моделі державно-регульованої ринкової економіки. Паралельно з кейнсіанством виникає ідеологія неолібералізму, в якій виявилось інше бачення проблематики державного регулювання ринкових механізмів. Ліберальна парадигма визначає, що ідеальним станом, до якого прямує економічна система в умовах ринкової економіки, є економічний оптимум – ринкова рівновага, досягнення якої за умов досконалої конкуренції 13 стає об'єктивно зумовленою, детермінованою законами саморегулювання метою економічного розвитку, що полягає в максимізації економічного добробуту. Один із відомих представників економічного лібералізму XX ст. Ф. фон Хайек наголосив, що, пов'язуючи різноманітні конкуруючі цілі суб'єктів господарювання, ринок не гарантує, які саме з них будуть досягнуті, оскільки в межах ринкової системи немає жодної єдиної шкали цінностей [1, с. 12]. Аналіз поняття «ринкова економіка» в межах сучасного філософсько-економічного дискурсу дає змогу визначити його нові риси. Зокрема, це поняття нині доповнюється характеристиками соціальних цінностей та ідеологічних принципів, що зумовлюють певну економічну поведінку суб'єктів ринкових відносин і реалізуються в спеціфічних суспільних інститутах. Французький економіст М. Альбер ще на початку 90-х років XX ст. звернув увагу на те, що з розпадом світового соціалістичного табору капіталізм втрачає можливість адекватної самооцінки. Дослідник наголосив на тому, що сучасний капіталізм не є монолітним у соціально-економічному, політичному, ідеологічному аспектах. Він стверджував, що світ перебуває на етапі нового протистояння господарських систем – «англосаксонської» та «рейнської», лідерами яких відповідно є США і Німеччина. Саме «рейнський» моделі як економічно ефективнішої й соціально справедливішої М. Альбер надає перевагу. Н. Хомський також негативно оцінює неоліберальні тенденції ринкової економіки початку XXI ст. На його думку, неолібералізм – це політика, завдяки якій відносно невелика група осіб, керуючись особистими інтересами, прагне взяти під контроль більшу частину соціального життя, причому цей контроль необхідний лише задля збільшення власної користі. Дослідник зазначає, що протягом 30 років «неоліберальної свободи» відбулася неймовірна концентрація корпоративної влади, зокрема в галузях енергетики, медіа, фармацевтики й транспорту [3]. В Україні за визначенням дослідників, стадія виникнення національної економіки України належить до часів Київської Русі. Саме в цей період активно формується українська нація з її характерними ознаками та способами економічного буття. Руські князі значну увагу приділяли формуванню єдиної національної господарської системи держави [2, с. 44]. Період політичного роздроблення (друга половина XII ст. – середина XIV ст.) був початком зрілого феодального господарства на території України. Становлення зрілих форм феодальної власності пов'язане зі зростанням і зміцненням землеволодіння князів, бояр, церкви. Значну частину землевласників становили так звані вільні слуги – васали князів і бояр. Феодальне законодавство надавало феодалам виключне право володіти землею, відчувувати та передавати у спадок, захищати своє майно. Утвердилася ієрархічна структура землеволодіння, що ґрунтувалася на міжкнязівських і князівсько-боярських васальних відносинах [4, с. 314]. У XV ст. поширення набули ярмарки, що було першою ознакою утворення внутрішнього ринку. Ярмарки організовувались один-два рази на рік і тривали кілька днів, а то й тижнів. На них з'їжджались купці з різних земель. Значно розширилася оптова торгівля. Укладалися контракти на постачання товарів у великих обсягах. Торгівля так само, як і ремесло, регламентувалася численними правилами, які захищали інтереси дрібних торговців. Важливим фактором розвитку господарства України залишалася зовнішня торгівля [4, с. 341]. Значну роль в економічному розвитку українських земель відіграло козацтво. Зросло машатсько-шляхетське землеволодіння. Завершилося юридичне закріплення селян, які потрапили в поземельну, особисту й судово-адміністративну залежність від феодалів. Наступ феодалів на права селян, прагнення покріпачити все населення України зумовили зростання чисельності козацтва й посилення національно-визвольної боротьби українського народу, найвищою точкою якої стала Визвольна війна середини XVII століття [4, с. 350]. Промисловий переворот поклав початок епосі індустріалізації. Його перший етап відбувався у 20-40-х роках XIX ст. Незважаючи на панування кріпосництва в аграрній сфері, у першій третині XIX ст. мануфактурне виробництво досягло значних успіхів. Почали використовуватися механічні робочі машини, зріс інтерес поміщиків, купців до збільшення обсягів виробництва. В Україні розпочався промисловий переворот у харчовій галузі. Зростаюча потреба в машинах і механізмах зумовила виникнення машинобудівних заводів. Промислове виробництво базувалося переважно на примусовій кріпосній праці. Другий етап промислового перевороту розгорнувся після ліквідації кріпосного права. У 60-80-х роках XIX ст. фабрики і заводи поступово витісняють мануфактурне виробництво [1, с. 47]. Науковці, які досліджують історичні передумови розвитку вітчизняної ринкової економіки визначають, що в Україні ніколи не було високо розвинутих товарно-грошових відносин. Саме тому Україна не посідає відповідного місця у міжнародному поділі праці, у зовнішньоекономічних зв'язках. У нас не було визначальної ринкової інституції – економічної самостійності суб'єктів господарювання [1, с. 47]. Реальні підвалини для формування національної економіки України були закладені в середині 80-х років XX ст. За управління команди М. Горбачова було вжито низку економічних заходів для формування відкритої економіки СРСР. Зі здобуттям незалежності в 1991 р. Україна віддала перевагу не науково обґрунтованим висновкам вітчизняних та іноземних учених про поступовий перехід до ринку західноєвропейського типу, тобто до ринку з відносно сильним макроекономічним контролем з боку держави та зі збереженням міцного державного сектору економіки, а рекомендаціям експертів впливових міжнародних фінансових організацій – Міжнародного валютного фонду і Світового банку [1, с. 48-49]. На жаль, до сьогодні в Україні не сформована система ринкової економіки [5, с. 495]. **Висновок:** діяльність людини в суспільстві обумовлена певними філософськими засадами. Особливо виразно це прослідковується у таких сферах буття, як управління соціальними процесами, підприємницькою діяльністю бізнесових структур.

Список використаних джерел

1. Філософія ринкових відносин (навчально-методичний посібник) / Р. І. Олексенко; Мелітополь. 2019. Бібліогр.: 311 с.
2. Круш П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень / П. В. Круш, О. О. Кожемяченко. К.: ЦУЛ, 2010. 368 с.
3. Куд Г. М. Неолібералізм: основні ідеї та інтерпретації. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vklmu/Polit/2010_912/Kuts.pdf.
4. Лановик Б. Д. Економічна історія України і світу: підручник / Б. Д. Лановик, З. М. Матисякевич, Р. М. Матейко; за ред. Б. Д. Лановика. К.: Вікар, 1999. 737 с.